

Acte de retorn al Parlament de part de la documentació de la cambra d'entre el 1932 i el 1939

Palau del Parlament, 9 de maig de 2007

El president

Molt bon dia. Honorable conseller de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya, senyor vicepresident del Parlament, càrrecs del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya, senyores i senyors, benvingudes i benvinguts, en primer lloc, al Parlament de Catalunya.

Seixanta-vuit anys després de la seva arribada al Mas Perxés d'Agullana, de la mà de diverses autoritats catalanes i de funcionaris del Parlament de Catalunya, part de l'arxiu de la cambra catalana d'entre els anys 1932 i 1939 retorna avui a aquesta institució.

Com a president del Parlament, doncs, és un motiu d'orgull celebrar el lliurament de la documentació de l'època republicana que s'ha conservat en aquest mas de l'Alt Empordà, un fons documental força heterogeni que inclou des de l'acta general d'escrutini de la circumscripció de Barcelona de les eleccions de 1932 fins a les credencials dels diputats electes i els presidents de la cambra catalana, la polèmica Llei de contractes de conreu i altra documentació relacionada amb l'activitat legislativa i administrativa parlamentària.

Així, doncs, a partir d'ara, i quan estigui acabat el procés de neteja i restauració que du a terme de manera acurada l'Arxiu Nacional de Catalunya, aquest fons

documental de l'etapa republicana serà conservat i es podrà consultar a l'Arxiu del Parlament, don, de fet, no hauria d'haver sortit mai.

Té la paraula seguidament el senyor Ramon Alberch, sotsdirector general d'Arxius de la Direcció General de Patrimoni Cultural.

El sotsdirector general d'Arxius de la Direcció General de Patrimoni Cultural (Sr. Ramon Alberch)

Molt honorable president del Parlament, senyor Ernest Benach; honorable conseller de Cultura i Mitjans de Comunicació, senyor Joan Manuel Tresserras; membres de la Mesa; família Perxés, senyores Maria i Carme Perxés, i benvolguts senyor director general i director de l'Arxiu Nacional, molt breument, amb poques paraules, voldria fer un petit traç històric, una evolució històrica, de les vicissituds sofertes per aquest fons que, com molt bé ara remarcava el molt honorable president, avui torna al Parlament de Catalunya, don va sortir en uns moments atziacs, enmig de grans dificultats.

La història d'aquest fons és un pèl rocambolesca, en la mesura que vam tenir coneixement de l'existència d'aquesta documentació amb motiu d'un programa de Televisió de Catalunya. La senyora Montserrat Besses, en un programa dedicat a la vida de Lluís Companys, va explicar que en un mas d'Agullana, de la família Perxés, hi havia trobat unes restes de documentació referents al Parlament de Catalunya.

Ràpidament, el director de l'Arxiu Nacional i el cap de l'Àrea dels Fons Històrics varen personar-se al Mas Perxés, varen parlar amb la família i van acordar que de moment, per salvaguardar-la, tota la documentació seria ingressada a l'Arxiu Nacional de Catalunya i que a partir d'aquí en seria restituïda la procedència institucional, i ara cloem aquest procés retornant-la al seu legítim propietari, que és el Parlament de Catalunya.

La història d'aquest fons sembla que una miqueta ja la coneixem. En el darrer moment de fugida ja cap a l'exili, concretament entre el 30 de gener i el 5 de

febrer del 39, aquest Mas d'Agullana va ser seu del que ja eren les restes del Govern català a l'exili, amb el president Lluís Companys, al qual acompanyaven un grup d'alters funcionaris i de persones vinculades al Govern, i amb ells hi anava una part significativa de l'arxiu del Parlament, els documents que en aquell moment devien entendre que era més important conservar, tant per evitar-ne la confiscació com més tard va passar amb molta documentació que va anar a raure a Salamanca i que va ser utilitzada per reprimir les persones lleials al Govern de la República com..., també entenem que era documentació que pensaven utilitzar per a la gestió del Govern a l'exili, amb l'esperança, al final frustrada, d'un retorn de la democràcia i un retorn de les institucions legítimes de Catalunya.

Aquesta documentació eren vuit lligalls, o vuit carpetes, que abracen, com ha dit molt bé, de l'any 32 al 39. Eren més o menys 179 expedients i 3.244 imatges que ara estan perfectament digitalitzades i que, per tant, poden ser de preservació absoluta, en la mesura que aquesta documentació va romandre molt de temps amagada i, per tant, amb unes condicions de conservació que no eren les més adients.

En tot cas, sí que se suposa que aquesta documentació, hi insisteixo, és la resta d'un volum molt més gran que va marxar a l'exili. Bona part d'aquesta documentació ja va retornar a Catalunya quan fa uns anys el Govern basc, sobretot la Fundació Sabino Arana, va retornar la documentació catalana a l'exili que guardava a la seva seu. Per tant, una part de la documentació del Parlament ja va tornar per aquesta línia, i una altra part, dissortadament, suposem que amb els atzars de l'exili i les dificultats de la diàspora es devia perdre, però de tota manera és una documentació que, més aviat, el seu volum, que és important, reflecteix molt bé el paper del Parlament en aquell moment.

Què hi ha bàsicament en aquest fons? Insisteixo que són, al final, vuit caixetes, i hi ha molta documentació d'eleccions, sobretot de les circumscripcions de

Girona i de Barcelona i per tant, els resultats, aquí hi ha algunes mostres d'aquests censos electorals. Hi ha molt de l'activitat legislativa; sobretot hi ha una part de credencials de diputats, i si féssim llista de diputats rellevants hauríem de dir el cas de Francesc Macià, Josep Maria Trias de Bes, Duran i Ventosa, Ventosa i Calvell, Ramon d'Abadal, Tomàs Carreras, Ventura Gassol, l'historiador Antoni Rovira i Virgili, Josep Andreu i Abelló, gent de molt distint signe que en aquell moment eren parlamentaris, i aquí, en concret, en una de les vitrines, hi ha la credencial del diputat Francesc Macià, més tard president de la Generalitat de Catalunya, com una de les moltes acreditacions. També hi ha una part de documentació que podríem dir que és més de gestió del Parlament, documentació d'oposicions, de funcionaris; entenem que molta part d'aquesta documentació se l'enduïen no tant per a la gestió com per evitar que la confiscació portés problemes a persones que havien treballat al Parlament, ja que en mans, com més tard es va veure, de l'exèrcit franquista podia ser utilitzada en judicis sumaríssims per castigar-los. Per tant, una part d'aquesta documentació entenem que era gestió, i una part entenem que era preservar en la mesura del possible persones que havien treballat al Parlament, ja que aquella documentació en mans de l'exèrcit franquista hauria estat, com així va ser més tard en altres casos, utilitzada en aquest sentit.

Per tant, aquesta és la història breu d'aquest fons documental. Cal dir que, en aquest cas, hem d'agrair molt expressament a l'Arxiu Nacional de Catalunya que en aquell moment tinguessin la pressa i la certesa de buscar-la, i també a la família Perxés, naturalment, que la guardés anys i panys a casa seva. M'explicaven que de petits no en tenien gaire consciència i que quan es van anar fent grans van prendre consciència que allò era molt important. I també vull dir que l'Arxiu Nacional en aquest temps n'ha iniciat un tractament, una primera neteja, una restauració i una digitalització que, com molt bé deia l'honorable president, es clouran aviat, però en molta mesura la documentació ja és retornada al Parlament. Aquí n'hi ha un inventari, un inventari sumari. És un compendi, una miqueta, de la documentació, que ha de permetre que en

qualsevol recerca que es porti sobre el Parlament ara tinguem a disposició de tots una documentació preparada.

Finalment, vull dir per acabar que el retorn compleix un dels requisits que els arxivers tenim com un dels elements referencials clars, que és el famós principi de procedència, que tant s'ha debatut en parlar dels mal dits papers de Salamanca. El principi de procedència diu que els documents han de ser retornats a les institucions que els varen produir orgànicament, en la mesura que formen part d'una unitat, i que a més són útils en primer terme als qui els han produït.

Hi ha un arxiver anglès, Sir Hillary Jenkinson, que posava un exemple molt maco de què és el principi de procedència, que jo he utilitzat sovint quan he hagut d'explicar a un públic no expert tota la faccècia dels papers. Aquest senyor explica un cas molt bonic per explicar per què uns documents han de ser retornats als seus legítims propietaris. Explica el cas que si trobéssim un animal extingit, una columna vertebral d'un animal extingit, i traguéssim una vètebra d'aquest animal extingit i la duguéssim a dos mil quilòmetres de distància, aquella vètebra separada del cos de l'animal no diria res, i a més a més trauria molta informació de la mateixa columna vertebral que ens hauria de permetre saber-ne les mesures, la mida, és a dir, ens permetria conèixer adequadament què passa.

L'exemple serveix en certa manera, perquè el Parlament no és un ésser viu, però sí que ens serveix per entendre que el retorn d'aquests documents és una peça cabdal de la memòria i de l'organització del Parlament, que aquest retorn és una miqueta una anella de la cadena de la història del Parlament i que la seva restitució, en tot cas des de la perspectiva de justícia històrica i arxivística, és plenament reconeguda, i en aquest sentit, doncs, des del punt de vista estrictament professional no cal dir que a tots els qui treballem en els arxius de la Generalitat ens plau moltíssim haver-hi pogut participar.

I en tot cas vull deixar evidència que a l'Arxiu Nacional estaven també en perfectes condicions, però ara entenem que estaran amb les mateixes bones condicions i a disposició de tots els ciutadans.

Gràcies.

El president

Moltes gràcies. Té la paraula el molt honorable conseller de Cultura i Mitjans de Comunicació, senyor Joan Manuel Tresserras.

El conseller de Cultura i Mitjans de Comunicació (Sr. Joan Manuel Tresserras)

Moltes gràcies; molt bon dia. Molt honorable president del Parlament, senyor vicepresident, senyor director general, senyor director general d'Arxius i altres autoritats que ens acompanyen, senyores i senyors, permetin-me començar pel capítol d'agraïments.

En primer terme, a les germanes Perxés, per haver custodiat aquesta documentació durant tots aquests anys; després, per haver-la facilitat a l'Arxiu Nacional de Catalunya i per haver permès que entrés en una etapa de restauració, de catalogació, de classificació, i que finalment avui pugui ser lliurada.

Després, també, un esment a l'equip de TV3 que, fent la seva feina ben feta i diligentment, va poder desvetllar públicament l'existència d'aquests documents i, per tant, propiciar aquest posterior trasllat a l'Arxiu Nacional de Catalunya.

I després també a totes les persones que en el tràmit han posat el seu esforç perquè aquesta documentació finalment avui pugui ser retornada.

Em plau especialment poder participar en un acte d'aquests pel conjunt de motius que argumentava fa un moment el senyor Alberch, i que no repetiré, perquè em sembla que són un bon exemple de bon comportament en matèria arxivística i de tracte deferent dels documents per part de molta gent en tota una cadena.

De fet, aquesta història és una història d'uns documents que gairebé, també com el motiu que els va desvetllar recentment, que és un programa televisiu, constitueixen una mena de narració, una història, una història una mica romàntica, amb un guió que afortunadament acaba bé, que té un final feliç, que és aquest que fem avui, però que ens parla també de la precarietat en què viu de vegades la documentació, que va lligada a la precarietat que de vegades, amb vicissituds històriques adverses, han tingut les institucions.

Per tant, amb això esperem tancar un cicle amb aquests documents, i esperem que en endavant no tinguem més metàfores documentals de la dissort de les nostres institucions.

I finalment només vull afegir, a part de complaure'm pel fet que puguem fer aquest acte avui aquí i agrair-los a tots la seva presència, que hi vegin un exemple potser més vistós perquè hi ha aquesta història romàntica al darrere, i aquesta història fa aquest procés d'avui excepcional per moltes raons i hi vegin també una concreció d'una política que no és nova, sinó que és de fa anys, i que mitjançant la construcció dels nous arxius comarcals i de la restauració de l'edificació de nous arxius locals intenta fer un esforç per endreçar la documentació, i endreçant la nostra documentació endreçar la nostra memòria, que és una feina que cal fer, que a vegades no és gaire espectacular, però que és absolutament fonamental per fer la feina ben feta d'aquí cap endavant.

Res més i moltes gràcies.

El president

Si m'ho permeten, unes breus paraules per cloure aquest acte.

Del 30 de gener al 5 de febrer de 1939, el president Lluís Companys va ser hostatjat al Mas Perxés, al municipi d'Agullana. Anava de camí cap a la frontera. De fet, anava de camí cap a l'exili, a França, un viatge que

malauradament va acabar amb la seva detenció i el posterior assassinat al Castell de Montjuïc, a quarts de set del matí del 15 d'octubre de 1940.

Tanmateix, no va ser l'única persona que va ser acollida al Mas Perxés, a cinc quilòmetres de la frontera, durant aquell fatídic hivern del 39. Aquella casa es va convertir en l'últim reducte per a centenars de persones desesperades per la imminent victòria franquista i angoixades per creuar els Pirineus tan aviat com el fred i la neu els ho permetés. Es menjava una vegada el dia i es veien passar les hores enmig de la tristesa, la por i la incertesa del futur proper. El *lehendakari* José Antonio Aguirre, Mercè Rodoreda, Avel·lí Artís-Gener, ñel Tísnerñ, Pau Vila, Pompeu Fabra, Rovira i Virgili o Joan Oliver són algunes de les persones que també van trobar refugi al Mas Perxés. Van arribar a aplegar-s'hi fins a tres-centes persones, que van omplir habitacions, estances, passadissos i també la cuina, l'espai més desitjat, ja que allà hi havia la xemeneia.

Fins al mas van arribar-hi també maletes amb documentació de les institucions pròpies del país, com aquesta que avui recuperem, i caixes amb part del patrimoni arqueològic nacional, entre altres materials valuosos. El Mas Perxés va ser, doncs, l'aixopluc i un espai de protecció providencial per a part important de la documentació de les institucions republicanes. O dit d'una altra manera: allà s'hi ha conservat durant dècades un bocí de la memòria política i institucional del país.

La societat catalana cada dia és més conscient del valor i del llegat del nostre passat, de la veritat històrica que durant dècades va ser negada i oprimida. És per això que precisament gestos com el d'avui fan justícia a la democràcia, que va ser esborrada per la força de les armes, i a totes les persones que van morir o van veure la seva vida truncada amb l'exili forçat.

Reivindico, doncs, com repeteixen insistentment els qui demanen la recuperació de la memòria històrica, que no es tracta d'una qüestió de

venjança ni d'alimentar rancúnies. Simplement es tracta de reconèixer el que va ser.

I per acabar em sembla que és obligat fer un agraïment solemne, formal, i avui en aquesta institució, el Parlament de Catalunya, a la família Perxés, justament per tot. Perquè per poder fer aquest acte avui han hagut de passar moltes coses, i sense el seu fil conductor això no hauria estat possible. De tot cor, moltes gràcies.

També vull agrair a l'Arxiu Nacional de Catalunya i al Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació la seva col·laboració en la restitució d'aquest material a l'Arxiu del Parlament.

I a tots vostès, moltes gràcies també per l'assistència en aquest acte.